

KRYSTYNA CHAŁAS

Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II. Wydział Nauk Społecznych
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8303-5211>
kryschal@kul.lublin.pl

Edukacja aksjologiczna i wychowanie ku wartościom podstawą budowania szkoły jako wspólnoty życia, pracy i służby

*Axiological Education and Upbringing to Values as a Basis for
Building a School as a Community of Life, Work and Service*

STRESZCZENIE

Współczesna szkoła podlega procesowi zmian strukturalnych i programowych, które implikują poszukiwanie dróg budowania jej kultury. Jednym z elementów kultury szkoły jest wspólnotowość. Budowanie szkoły jako wspólnoty życia, pracy i służby drugiemu człowiekowi, społecznościom mniejszym i większym oraz Ojczyźnie staje się ważnym zadaniem. Podstawowym warunkiem realizacji tego zadania jest edukacja aksjologiczna i wychowanie ku wartościom. W opracowaniu ukazano aksjologiczne uwarunkowania budowania szkoły jako wspólnoty. Szczególnie uwagę zwrócono na edukację aksjologiczną i wychowanie ku wartościom w zakresie przymiotów osoby ludzkiej jako czynnika warunkującego budowanie szkoły w wymiarze wspólnotowym.

Słowa kluczowe: edukacja aksjologiczna; wychowanie ku wartościom; wartości; wspólnota

* Wybrane wątki zostały przedstawione w formie prezentacji na konferencji „Szkoła wspólnotą wychowującą i kształcąca dla Niepodległej” w dniu 12 grudnia 2017 r. Prezentację zamieszczono na stronie Senatu RP: www.senat.gov.pl/gfx/senat/userfiles/_public/k9/agenda/seminaria/2017/171212/02_-_prof._krystyna_chalas.pdf [dostęp: 8.12.2018].

USTALENIA TERMINOLOGICZNE

Edukacja aksjologiczna i wychowanie ku wartościom w kontekście budowania szkoły jako wielowymiarowej wspólnoty wymaga w pierwszej kolejności zdefiniowania czterech podstawowych pojęć. Są nimi: edukacja aksjologiczna, wychowanie ku wartościom, wartości, wspólnota.

Według K. Olbrycht edukacja aksjologiczna to „nauczanie o wartościach, o sposobach traktowania wartości, wartościowania, o sposobach ich uzasadniania, a także o uwarunkowaniach i konsekwencjach różnych postaw wobec wartości” (Olbrycht 2000, s. 89). Obejmuje: wiedzę o wartościach i wartościowaniu; samowiedzę, w tym własny stosunek do wartości, uznawanej i realizowanej ich hierarchii, wewnętrznej konsekwencji osobistego systemu aksjologicznego; programy zachowań, instrumentalnie związane z szeroko pojętym kontaktem z wartościami i sytuacjami wartościowania (Olbrycht 2000, s. 92).

Wychowanie ku wartościom definiujemy jako wspomaganie wychowanków w urzeczywistnianiu własnej, lecz właściwej hierarchii wartości, prowadzącej do integralnego rozwoju, do pełni człowieczeństwa, oraz jako animację innych do tego zadania. U podstaw wychowania ku wartościom znajduje się aktywność aksjologiczna, wyrażająca się w poznaniu wartości, wartościowaniu, akceptowaniu, przeżywaniu, klaryfikacji, urzeczywistnianiu w aspekcie indywidualnym i społecznym.

Proces wychowania ku wartościom posiada określoną strukturę. Obejmuje ona następujące etapy:

- poznanie przez wychowawcę spektrum wartości preferowanych i urzeczywistnianych przez wychowanków,
- wspomaganie wychowanków w poznawaniu wartości i kształtowaniu umiejętności wnikania w istotę wartości, ich znaczenia w życiu człowieka,
- wspomaganie wychowanków w wartościowaniu rzeczy i zjawisk w aspekcie aksjologicznym,
- wspomaganie wychowanków w akceptacji świata wartości,
- motywowanie wychowanków do wolnego wyboru właściwych wartości,
- wspomaganie wychowanków w urzeczywistnianiu wartości, budowaniu właściwych struktur hierarchicznych,
- wspomaganie wychowanków w wartościowaniu siebie w aspekcie urzeczywistniania wartości i inspirowanie ich do działań animacyjnych w środowisku społecznym celem budowania świata wartości w coraz szerszych kręgach społecznych,
- wspomaganie wychowanków w działaniach animacyjnych i ich wartościowaniu (Chałas 2006b, s. 51).

Przez wartość w ujęciu pedagogicznym rozumieć będziemy wszystko to, co cenne i ważne dla jednostki i społeczeństwa oraz godne człowieka, co prowadzi do integralnego rozwoju, do pełni człowieczeństwa, a także stanowi podstawę lub istotny punkt

odniesienia w uznawaniu czegoś za dobre lub złe. Należy podkreślić, że tak rozumiana wartość ma charakter prorozwojowy, sięga do podstaw antropologicznych człowieka. Wartość ma swoje odniesienie do godności człowieka, jego integralnego rozwoju oraz pełni człowieczeństwa jako nadrzędnych celów wychowania.

Wspólnota to „zbiorowość lub grupa społeczna, posiadająca wspólny cel i wartości, o silnej więzi interpersonalnej, poczuciu tożsamości i odpowiedzialności, zintegrowana wokół dobra wspólnego, warunkującego jej trwałość” (Dziaczkowska 2016, s. 1344). I. Błaszczak podkreśla, że „Każdą wspólnotę można scharakteryzować przez pryzmat: posiadania własnego celu, wartości, norm grupowych regulujących wewnętrzne życie społeczności, istnienia więzi międzyludzkich, współtworzących daną społeczność, oraz pełnienia ról grupowych, wpływających ze strukturalnego charakteru społeczności” (Błaszczak 2016, s. 1354). Wspólnota stanowi przestrzeń, w której jej członkowie poznają swoją wartość, uczą się odpowiedzialności za realizację celów wspólnoty i odpowiedzialności za wspólnotę, uczą się współdziałania z innymi osobami. Wspólnota jest celem wychowania, środowiskiem wychowawczym i czynnikiem wychowania (Dziaczkowska 2016, s. 1344).

Budowanie wspólnoty to podstawowe zadanie wychowawcy. To ona bowiem pomaga szukać sensu życia, wprowadza w świat wartości, pozwala na ich urzeczywistnianie. Poza tym stwarza szansę wzajemnego obdarowywania wartościami osobowymi. Osiągnięcia członków wspólnoty, wyrażające się w urzeczywistnianiu wartości, pozwalają ją wzmocnić. Przekształcają wspólnotę zadań we wspólnotę jako zadanie.

W powyższym kontekście można za J. Danilewską określić wspólnotę edukacyjną jako „wspólnotę duchową ludzi połączonych więzią interpersonalną, posiadających poczucie tożsamości grupowej oraz świadomość wspólnego edukacyjnego celu; ludzi uczących się i wspierających edukację innych, którzy uczyć się pragną” (Danilewska 2005, s. 16). Dar osoby stanowi czynnik konstytuowania wspólnoty.

AKSJOLOGICZNE UWARUNKOWANIA SZKOŁY JAKO WSPÓLNOTY

Podjęcie się realizowania założeń edukacji aksjologicznej i wychowania ku wartościom w budowaniu szkoły jako wspólnoty życia, pracy i służby jest uzasadnione wieloma względami.

1. Funkcje wartości w życiu człowieka (podmiotów edukacji)

Wartości:

- mają moc „wołania ku sobie”, a przez to decydują o kształcie i jakości naszej egzystencji, o stylu życia stanowiącym wskaźnik jakości człowieczeństwa,
- aktywizują przebieg relacji między podmiotami edukacji,

- przyciągają i otwierają na rzeczywistość, w tym rzeczywistość szkolną i pozaszkolną,
- zobowiązują i motywują do aktywności i ją ukierunkowują, w tym do aktywności o charakterze prozdrowotnym, aktywności poznawczej, społeczno-moralnej, kulturotwórczej, religijnej,
- umożliwiają podmiotom edukacji proces autotransformacji, transformacji, ukierunkowywania i podejmowania decyzji (Popielski 1996, s. 62).

Wartościom przypisuje się wielostronną funkcję w życiu człowieka. Upatruje się w nich czynnika integralnego jego rozwoju – czynnika rozwoju poszczególnych warstw życia i funkcjonowania: warstwy fizycznej, psychicznej, społecznej, kulturowej, światopoglądowej; kreowania tożsamości w indywidualnym i społecznym aspekcie, budowania projektu życia, integracji społecznej, rozwiązywania konfliktów (Chałas 2006b, s. 29).

2. Funkcje wartości w życiu społeczno-kulturowym

Wartości stanowią czynnik kształtujący relacje: człowiek – człowiek, człowiek – grupy i wspólnoty społeczne. Odnosząc tę funkcję do funkcjonowania szkoły, wartości kształtują relacje: nauczyciel – uczniowie, nauczyciel – nauczyciele, nauczyciel – rodzice, uczniowie – uczniowie, społeczność szkolna – społeczne środowisko lokalne; współtworzą też życie wspólnotowe. W odniesieniu do szkoły centralne miejsce zajmują w następujących sytuacjach:

- są źródłem dynamizmu społeczności szkolnej, stanowią istotny czynnik zmian w kulturze szkoły,
- inspirują znaczące inicjatywy w wypełnianiu podstawowych funkcji szkoły,
- interweniują w sposób istotny w strukturę systemu działań wychowawczo-dydaktycznych,
- ukierunkowują i legitymizują zachowania:
 - pełnią funkcję sankcji społecznej,
 - stanowią podstawę sieci relacji między podmiotami szkoły,
 - pełnią funkcję integracji społeczności klasowej, szkolnej, nauczycielskiej,
 - stanowią czynnik podtrzymywania norm.

Wartości, pełniąc funkcję motywacyjną i integracyjną, warunkują budowanie wspólnoty klasowej i szkolnej.

3. Funkcje wartości w celowej działalności wychowawczej

Wartości:

- stanowią cel ludzkich dążeń i czynnik integracji osobowościowej,
- pozwalają zrozumieć wychowanka,
- pozwalają poznać dążenia, zachowania i działania wychowanka,

- określają treść celów wychowania,
- stanowią warunek i treść wychowania, a ich urzeczywistnienie to jego rezultat,
- znajdują się w obiektywnej rzeczywistości: przyrodzie, wytworach kultury,
- stanowią treść sytuacji wychowawczej,
- stanowią ogniwo integracyjne w relacji wychowawca – wychowanek. Wspólnie wyznawane wartości zbliżają duchowo i emocjonalnie, są płaszczyzną porozumienia, dialogu, pozwalają na ustalenie zadań i celów,
- pełnią funkcję determinującą w stosunkach wychowawcy i wychowanka, osobisty system wartości preferowany przez wychowawcę rzutuje na wybór i preferencję celów wychowawczych; wartości determinują wybory i decyzje wychowanka (Chałas 2006b, s. 33–59).

PRZYMIOTY OSOBY LUDZKIEJ TRAJEKTORIĄ BUDOWANIA SZKOŁY JAKO WSPÓLNOTY

W kontekście tematu niniejszego opracowania powstaje zasadnicze pytanie: Czym skutkuje edukacja aksjologiczna i wychowanie ku wartościom „opisującym” osobę ludzką, czyli skoncentrowanie działań wychowawczych na przymiotach człowieka? Tymi przymiotami są: godność dana i zadana, mądrość, wolność, odpowiedzialność, zdolność do miłości, zdolność do transcendencji.

Godność określa wielką wartość człowieka jako osoby pozostającej w relacjach interpersonalnych. Wyróżnia się godność daną i zadaną, osobową i osobowościową. Źródło godności osobowej, danej nam, znajduje się w dziele Stworzenia i Odkupienia przez Boga. Podstawą godności osoby są jej właściwości: rozumność, wolność, duchowość, sumienie (Chałas 2006b, s. 110–111). Godność osobowościowa jest określana jako „doskonałość, która zrodziła się w działaniu moralnie wartościowym i utrwaliła w czyjejś osobowości” (Mazurek 2001, s. 19).

Godność osobowa zobowiązuje do poszanowania siebie (własnej godności) i godności drugiego człowieka. Odnosząc to zobowiązanie do szkolnej rzeczywistości, godność osobowa zobowiązuje nauczyciela i ucznia do poszanowania siebie, swej godności oraz do wzajemnego poszanowania godności. Obdarzanie się wzajemnym szacunkiem buduje więź emocjonalną, więź duchową, spełniając w ten sposób podstawowy warunek budowania wspólnoty. Ponadto godność osobowa zobowiązuje nauczyciela i ucznia do afirmacji godności, jak również jej obrony. Ale jest też źródłem zobowiązań, głównie na miarę tej wielkiej wartości, na miarę tego, kim człowiek jest, a także źródłem praw przysługujących nauczycielowi i uczniom.

Jako cel wychowania godność osobowościowa zobowiązuje nauczyciela do stwarzania uczniom szans na podejmowanie działań moralnie wartościowych. To one bowiem stanowią podstawę budowania godności osobowościowej. Struktura zadań postawionych uczniom i ich realizacja stanowi płaszczyznę nawiązywania relacji in-

terpersonalnych, u podstaw których znajdują się zrozumienie i dialog, a przez to do zacieśniania więzi duchowych – istotnej cechy wspólnoty.

Godność osobowościowa zobowiązuje nauczyciela i ucznia do pracy nad sobą, do pracy nad charakterem, mocnymi i słabymi stronami, do podejmowania czynu, a przez to do rozwijania swego człowieczeństwa. Jest ona zarówno w przypadku nauczyciela, jak i ucznia integralnie związana z hierarchią wartości. Zakres czynu – działań moralnie wartościowych – może mieć różne zakresy i dotyczyć: pracy nad sobą i swoim rozwojem; działań na rzecz klasy, społeczności szkolnej, szkoły; działań szkoły na rzecz lokalnego środowiska społeczno-kulturowego, przyrodniczego; działań na rzecz kraju, Ojczyzny.

Drugą cechą osoby i jej wartością jest rozumność – mądrość. Nie ma wspólnoty życia, pracy i służby Ojczyźnie bez urzeczywistnienia tej wartości.

Człowiek – a tym samym uczeń i nauczyciel jako dwa podstawowe podmioty szkoły – jest istotą rozumną, posiada zdolności poznawcze, takie jak pamięć, wyobraźnia, uwaga, myślenie oraz inteligencja. Rzecz w tym, by zgłębiał w sobie mądrość. Najogólniej mądrość jest określana jako wiedza połączona z inteligencją, z rozeznaniem i zachowaniem na miarę wartości osoby (*Słownik współczesnego języka polskiego* 1998, s. 500). Postrzegana jest jako cnota intelektualna, sprawność i wartość moralna (Nowak 2016, s. 572).

S. Steuden, dokonując syntezy różnych stanowisk wobec istoty mądrości, wskazał jej kluczowe wymiary:

- wymiar poznawczy – dotyczy zdolności intelektualnych, posiadanej wiedzy, zdolności krytycznej oceny, otwartości na nowe doświadczenie, zdolności uczenia się,
- wymiar społeczno-emocjonalny – odzwierciedla umiejętności społeczne – troskę o innych, zdolności służenia pomocą i udzielania porad, zdolności rozumienia innych, empatię,
- wymiar motywacyjny – dotyczy intencji podejmowanego działania i jego celu (Steuden 2011, s. 74).

Wiedza o tej wartości (rozumności, mądrości), przysługującej tylko człowiekowi, i wychowanie zorientowane na jej urzeczywistnienie jest gwarantem budowania:

- wspólnot zaangażowanych poznawczo,
- różnych wspólnot naukowych,
- wspólnot służby społecznej,
- różnorodnych wspólnot intencjonalnych, realizujących określone, szczegółowe cele.

Mądrość człowieka konstituuje poznanie zmysłowe, umysłowe i rozeznanie. Na szczególną uwagę zasługuje rozeznanie: natury człowieka (kim jest, kim ma się stawać, jaki ma się stawać), zasady postępowania, relacje ze światem, umiejscowienie siebie w porządku świata. Rozeznanie w dobru i wybór dobra konstituuje naszą mądrość.

Szkoła potrzebuje ludzi mądrych: dyrektorów, nauczycieli, uczniów. Na szkole spoczywa wychowanie ludzi mądrych, którzy z pasją i odpowiedzialnością będą służyć

społecznościom mniejszym i większym, Ojczyźnie. Wiąże się to z podjęciem przez nauczycieli zadań zmierzających do wspomagania uczniów w urzeczywistnianiu tej wartości. Ich spektrum obejmuje:

- poznawanie poziomu mądrości wychowanków: ich wiedzy, zdolności poznawczych, poziomu rozeznania w dobru, dokonywanych wyborów, zasad postępowania, przypisywanego sobie miejsca w porządku bytów tego świata, relacji z ludźmi i z Bogiem,
- wspomaganie wychowanków w poznawaniu istoty mądrości jako wartości, zrozumienia potrzeby bycia mądrym człowiekiem,
- motywowanie do stawiania się mądrym człowiekiem,
- wspomaganie wychowanków w permanentnym budowaniu swojej mądrości,
- wspomaganie w wartościowaniu swojej mądrości,
- inspirowanie wychowanków do działań animacyjnych w środowisku społecznym na rzecz mądrych wyborów i działań,
- wspomaganie wychowanków w działaniach animacyjnych i wartościowaniu ich efektów (Chałas 2012).

Szkoła, by pełniła swoje funkcje dla szeroko rozumianego środowiska społecznego, musi być wspólnotą ludzi mądrych i wychowywać uczniów jako mądrych ludzi. Mądrość warunkuje trwałość wspólnoty, jej rozwój duchowy, odniesienie do tradycji i budowanie tradycji. W sposób holistyczny buduje wspólnotę. Tylko wówczas istnieje szansa pełnej służby w wymiarze jednostkowym i społecznym.

Mądre wybory, decyzje, ściśle łączą się z wolnością – integralnym elementem natury ludzkiej. Określana jest jako „zdolność i możliwość wyboru wartości i opowiedzenia się za nimi. Wyraża się w życiu zgodnym z własnym sumieniem. Jest związana z prawdą i dobrem: wyrasta z prawdy i ukierunkowuje się ku dobru. Nie jest tożsama z brakiem jakichkolwiek norm” (Nowosad, Wyrostkiewicz 2014, s. 586). M. Nowak podkreśla, że „wolność jest wskaźnikiem autonomii i samowystarczalności ludzkiej egzystencji, ale jej urzeczywistnienie zachodzi w relacji do innych ludzi. Wolność jest zatem osadzona w życiu wspólnotowym i przejawia się jako element porządkujący je. Jest to w zasadzie konstytutywny element życia ludzkiego” (Nowak 1999, s. 336–337).

Wolność jest jednym z podstawowych celów i dążeń każdego człowieka, wspólnot i organizacji państw. Z. Matulka zwraca uwagę, że wolność związana jest z panowaniem nad sobą i kierowaniem swoim postępowaniem zgodnie z normami moralnymi, zasadami współżycia społecznego i przyjętymi obowiązkami (Matulka 1997, s. 245). Wolność wymaga więc wysiłku ascetycznego, a to stanowi czynnik dynamizujący dojrzewanie do wolności godnej osoby ludzkiej. Nie ma wolności bez samowychowania, bez stawiania sobie wysokich wymagań i podejmowania działań, by sprostać wymaganiom.

Dwie kategorie wolności: wolność od (zła, nacisków zewnętrznych, słabości człowieka) oraz wolność do (wyboru dobra, właściwej hierarchii wartości, rozwijania osobowości, twórczości, człowieczeństwa w człowieku) – stanowią podstawę budowania

wspólnoty klasowej i szkolnej. Na ich bazie budowana jest służba drugiemu człowiekowi, wspólnotom mniejszym i większym, służba Ojczyźnie i wolność w Ojczyźnie.

Stawanie się coraz bardziej wolnym człowiekiem, rozumiejącym granice wolności i stosującym je w życiu, staje się permanentnym zadaniem stojącym przed uczniem i nauczycielami. Ważnym zadaniem w podmiotowym działaniu jest zrozumienie przez wychowanków, że prawda to fundament wolności, a najdoskonalszym spełnieniem wolności jest miłość. Wolność jest darem i zadaniem, a więc wymaga odpowiedzialności. Określana jest jako „cecha moralnego postępowania osoby ludzkiej, która wypływa z dobrowolności postępowania; w sensie sprawstwa aksjologicznego oznacza stan rzeczy, w którym skutki działania (również poprzedzająca je intencja) są podstawą oceny człowieka jako sprawcy tych skutków z perspektywy określonego systemu reguł moralnych” (Chłodna-Błach 2016, s. 670).

Odpowiedzialność stanowi wskaźnik człowieczeństwa. To ona warunkuje życie człowieka, a tym samym świata z ludzką twarzą. Jest integralnie związana z podmiotowym rozwojem intelektualnym, psychicznym, społecznym, moralnym działaniem człowieka, orientacją aksjologiczną, tożsamością człowieka.

Właściwościami decydującymi o odpowiedzialności człowieka są: świadomość, dobrowolność, umiejętność wskazania motywów własnego działania, zmysł moralny, dobra wola, wrażliwość sumienia, wrażliwość działania. Odpowiedzialność jest związana z prawdą – można ją zdefiniować jako służbę prawdzie i zdolność do ponoszenia konsekwencji własnych działań, które często wymagają ryzyka wybierania i szukania prawdy. Służba prawdzie znajduje się u podstaw odpowiedzialności (Chałas 2006b, s. 169–196).

Odpowiedzialność rozpatrywana jest dwuwymiarowo: 1) odpowiedzialność za siebie, drugiego człowieka, relacje interpersonalne, własne decyzje, wybory i działania, wspólnotę, w której żyje i funkcjonuje, Ojczyznę, 2) odpowiedzialność przed: sobą, drugim człowiekiem, Bogiem. Jest ona warunkiem budowania wspólnoty zadań i wspólnoty jako zadania.

Według K. Wojtyły źródło odpowiedzialności tkwi w powinności moralnej i tym samym odpowiedzialność związana jest z sumieniem. Człowiek ponosi odpowiedzialność moralną za te czyny, które powinien spełnić i co do których nie ma moralnych wątpliwości (Wojtyła 2000).

Odnosząc problem odpowiedzialności do szkoły, należy podkreślić, że priorytetowym zadaniem nauczyciela jest przejawianie odpowiedzialności (1) za siebie: swoją wiedzę, kompetencje pedagogiczne, rozwój zawodowy, zachowania wobec uczniów, urzeczywistnianie właściwej hierarchii wartości, podejmowanie działań moralnie wartościowych, bycie wzorem osobowym godnym naśladowania, (2) za uczniów, ich integralny rozwój, osiąganie dojrzałej odpowiedzialności, dążenie do pełni człowieczeństwa, (3) za budowanie wspólnoty klasowej, szkolnej.

Odpowiedzialność ucznia odnosić się będzie do własnego integralnego rozwoju, rozwoju swoich zainteresowań, zdolności, talentów, swojej aktywności i jej efektów, jak również zachowań w stosunku do nauczycieli, kolegów, personelu szkolnego.

W powyższym kontekście priorytetowym zadaniem nauczyciela, i permanentnie podejmowanym, jest motywowanie wychowanków do stawiania się ludźmi odpowiedzialnymi. Integralnie łączy się to ze stwarzaniem sytuacji wychowawczych, na bazie których rozgrywać się będzie treść i jakość odpowiedzialności uczniowskiej. Istotnego znaczenia nabiera umiejętne stwarzanie sytuacji wyzwających podmiotową aktywność wychowanka, znajdującą się w polu jego powinności. Poprzez postawione zadania budowana jest wspólnota zadań, rzecz w tym, by przekształcała się ona we wspólnotę jako zadanie.

Odpowiedzialność jest nierozłącznie związana z miłością. Nie ma miłości bez odpowiedzialności. Z pedagogicznego punktu widzenia na uwagę zasługuje definicja miłości sformułowana przez C. Bartnika: „(...) miłość jest całoosobowym zwróceniem się istoty rozumnej, wolnej i twórczej ku drugiej osobie lub społeczności (...), dla ich dobra (...), a ostatecznie w celu spełnienia naszej osoby w innych, a innych w nas” (Bartnik 2003, s. 579).

Miłość znajduje się w triadzie cnót: wiary, nadziei i miłości; stanowi wskaźnik doskonałości człowieka, powołanie człowieka. Jak podkreśla A. Maj:

(...) miłość ogarnia uczucia człowieka oraz wolę i uzdalnia ją do działania, a także inspiruje sferę intelektualną; jest doświadczeniem całego człowieka. Z jednej strony spełnia człowieka, z drugiej rodzi poczucie szczęścia. W aspekcie psychologicznym miłość decyduje o ludzkiej dojrzałości osobowościowej w wymiarze indywidualnym i społecznym. W aspekcie teologicznym stanowi treść świętości zjednoczenia człowieka z Bogiem, jest kryterium zbawienia (Maj 2009, s. 277).

Urzeczywistnianie wartości miłości skutkuje budowaniem wspólnoty między-ludzkiej, wspólnoty osobowej oraz wspólnoty z Bogiem. Ważnym zadaniem w tym względzie jest:

- odkrycie własnej wartości wyrażającej się w godności człowieka,
- odkrycie wartości drugiego człowieka,
- przezwyciężanie własnego egoizmu,
- zgłębianie w sobie troski o człowieka,
- zaangażowanie w służbę drugiemu człowiekowi, grupom osób, środowisku lokalnemu, Ojczyźnie w imię Jezusa Chrystusa, Jego Miłości.

Miłość musi być czynna i ofiarna, to ona stanowi podstawę budowania życia, pracy i służby Ojczyźnie.

Priorytetowym zadaniem wychowawczym staje się budowanie gotowości do: działań na rzecz drugiego, wzbudzanie ducha ofiarności i potwierdzanie w czynie; działań o szerszym zakresie, obejmującym grupy i wspólnoty społeczne, środowisko lokalne, Ojczyznę.

W kontekście priorytetu „Szkoła dla Niepodległej” na uwagę zasługuje miłość do Ojczyzny – patriotyzm. Ojczyzna to ziemia, kultura i ludzie. Zadaniem nauczyciela

jest: budzić miłość do ziemi ojczystej; odnosić się do niej z szacunkiem, by oddać ją następnym pokoleniom ubogaconą, a nie zdewastowaną; szanować kulturę polską i ją rozwijać; przychodzić w darze drugiemu człowiekowi.

Priorytetem staje się wychowywanie uczniów na patriotów poprzez:

- odpowiedzialne wykonywanie przez nich obowiązków,
- czynienie dobra ze wszystkich swoich sił, zdolności i talentów, najlepiej jak potrafią,
- podejmowanie różnorodnych działań, które służą nie tylko realizacji ich osobistych celów, ale również dobru wspólnemu.

Trzeba uczyć młodych ludzi zatrzymania się przy drugim człowieku i pochylenia się nad jego sytuacją – problemami, pragnieniami, ograniczeniami.

Jednym z podstawowych warunków wspomagania uczniów w urzeczywistnieniu miłości jest miłość wychowawcza. Jest ona wartością pedagogiczną, która przyjmuje postać moralnej zasady postępowania wychowawcy wobec wychowanka. Przejawia się w:

- afirmacji osoby wychowanka i zachęcaniu do urzeczywistniania właściwych wartości,
- okazywaniu przyjaźni, solidarności z nim, serdeczności, dobroci,
- trosce o integralny rozwój wychowanka i pełnię człowieczeństwa,
- wzajemnym zaufaniu i budowaniu przyjaznej atmosfery wychowawczej (Szymańska 2013, s. 144–145).

Miłość wychowawcza jest źródłem, czynnikiem i zarazem płaszczyzną, na której budowana jest wspólnota nauczyciel – uczeń. Staje się ona jednocześnie wzorem budowania innej wspólnoty, o innym zasięgu i czasie. Miłość staje się płaszczyzną, na której konstytuuje się transcendencja rozumiana jako przekraczanie siebie w dobru. Podstawę transcendencji stanowi czyn człowieka, urzeczywistnianie prawdy, sumienie.

K. Wojtyła wyróżnia dwa rodzaje transcendencji: 1) poziomą – przekraczanie podmiotu ku przedmiotowi, 2) pionową – transcendencja osoby w czynie, zawdzięczamy ją samostanowieniu, wolności działania i wolności w działaniu (Wojtyła 1988). Poprzez transcendencję człowiek doskonali siebie, doskonali relację z drugim człowiekiem, buduje świat dobra moralnego, łączy się z Bogiem, zdąża do pełni człowieczeństwa.

Transcendencja podmiotów edukacji szkolnej stanowi istotny czynnik doskonalenia wspólnot o różnym zasięgu i wymiarze. Gwarantuje przygotowanie młodych ludzi do budowania cywilizacji miłości, ładu moralnego – wielkiego daru Ojczyźnie.

Nie zbudujemy szkoły jako wspólnoty życia, pracy i służby Ojczyźnie bez:

- zgłębiania przez nauczycieli i uczniów wiedzy o wartościach, ze szczególnym zwróceniem uwagi na wartości „opisujące” osobę ludzką,
- wychowania ku wartościom, w które włączymy ogniwo animacji środowiska do urzeczywistniania wartości.

Integralny rozwój osoby jako nadrzędny cel wychowania zobowiązuje nas do wspomagania uczniów w urzeczywistnianiu wartości warunkujących rozwój poszczegól-

gólnych warstw życia i funkcjonowania człowieka: warstwy biologicznej, psychicznej, społecznej, kulturowej, światopoglądowej. Urzeczywistnianie struktur wartości „związanych” z poszczególnymi warstwami staje się źródłem budowania różnego rodzaju wspólnot uczniowskich (kultury fizycznej, kultury zdrowotnej, wspólnot naukowych, wspólnot kulturotwórczych, służby drugiemu człowiekowi, wspólnot religijnych).

Na uwagę w tym względzie zasługuje urzeczywistnianie wartości środowiska lokalnego. Stanowi to trajektorię przygotowania młodych ludzi do integracji społecznej na rzecz tworzenia różnych grup działania, służby „małej Ojczyźnie”, a przez to nabywanie doświadczenia do służby Ojczyźnie.

W wychowaniu do służby Ojczyźnie istotną rolę odgrywa triada: człowiek – obywatel – patriota. Najpierw przedmiotem uwagi musi być wychowanie człowieka jako osoby, dojrzałej osobowości; następnie dobrego obywatela, świadomego swych obowiązków oraz praw i zaangażowanego w ich odpowiedzialne wypełnianie i przestrzeganie; wreszcie patrioty – człowieka kochającego swoją Ojczyznę, dającego świadectwo temu swoim życiem poprzez urzeczywistnianie własnej i właściwej hierarchii wartości (Chałas 2006a, s. 159).

W kontekście priorytetu „Szkoła dla Niepodległej” warto podjąć konkretne działania. Ich oferta przedstawiać się może następująco:

- 100 nauczycieli – autorytetów pedagogicznych mających wysokie osiągnięcia wychowawcze i dydaktyczne,
- 100 uczniów – wzorów osobowych godnych naśladowania,
- 100 indywidualnych programów kształcenia uczniów,
- 100 projektów badawczych naszych uczniów,
- 100 programów edukacji aksjologicznej i wychowania ku wartościom,
- 100 działań służby społecznej,
- 100 działań i wydarzeń pogłębiających patriotyzm uczniów,
- 100 twórczych prac uczniowskich zorientowanych na fenomen wartości,
- 100 absolwentów o wybitnych osiągnięciach w różnych dziedzinach.

BIBLIOGRAFIA

- Bartnik C. (2003), *Dogmatyka katolicka*, t. 2. Lublin: Wydawnictwo KUL.
- Błaszczak I. (2016), *Wspólnota klasy szkolnej*. W: K. Chałas, A. Maj (red.), *Encyklopedia aksjologii pedagogicznej*. Radom: POLWEN.
- Chałas K. (2006a), *Teoretyczne podstawy wychowania ku wartościom narodowo-patriotycznym*. W: K. Chałas, S. Kowalczyk, *Wychowanie ku wartościom narodowo-patriotycznym*. Lublin–Kielce: Wydawnictwo „Jedność”.
- Chałas K. (2006b), *Wychowanie ku wartościom*, t. 1. Lublin–Kielce: Wydawnictwo „Jedność”.
- Chałas K. (2012), *Wychowanie do pogłębiania człowieczeństwa – wzbudzanie osoby w osobie – jako pierwsze zadanie nauczyciela*. Fragment referatu wygłoszonego podczas konferencji „Výchova ako konštitutívna súčasť práce pedagoga”, Prešov.

- Chłodna-Błach I. (2016), *Odpowiedzialność*. W: K. Chałas, A. Maj (red.), *Encyklopedia aksjologii pedagogicznej*. Radom: POLWEN.
- Danilewska J. (2005), *Wspólnota ludzi uczących się i wspierających edukację innych*. W: J. Danilewska (red.), *Fundamenty edukacyjnej wspólnoty*. Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- Dziaczkowska L. (2016), *Wspólnota*. W: K. Chałas, A. Maj (red.), *Encyklopedia aksjologii pedagogicznej*. Radom: POLWEN.
- Maj A. (2009), *Wartości religijne w ujęciu teologicznym*. W: K. Chałas, A. Maj, J. Mariański, *Wychowanie ku wartościom religijnym*. Lublin–Kielce: Wydawnictwo „Jedność”.
- Matulka Z. (1997), *Wychowanie do wolności jako podstawowy problem pedagogiczny*. W: T. Kułokowicz, M. Nowak (red.), *Pedagogika ogólna. Problemy aksjologiczne*. Lublin: Redakcja Wydawnictw KUL.
- Mazurek F.J. (2001), *Godność osoby ludzkiej podstawą praw człowieka*. Lublin: Wydawnictwo KUL.
- Nowak M. (1999), *Podstawy pedagogiki otwartej*. Lublin: Wydawnictwo KUL.
- Nowak M. (2016), *Mądrość*. W: K. Chałas, A. Maj (red.), *Encyklopedia aksjologii pedagogicznej*. Radom: POLWEN.
- Nowosad S., Wyrostkiewicz M. (2014), *Wolność*. W: *Wielka encyklopedia nauczania Jana Pawła II*. Radom: POLWEN.
- Olbrycht K. (2000), *Prawda, dobro i piękno w wychowaniu człowieka jako osoby*. Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.
- Popielski K. (1996), *Wartości i ich znaczenie w życiu ludzi*. W: K. Popielski (red.), *Wartości – człowiek – sens*. Lublin: Wydawnictwo KUL.
- Słownik współczesnego języka polskiego* (1998), Warszawa: PWN.
- Studen S. (2011), *Mądrość jako pozytywny aspekt starzenia się*. W: S. Studen, M. Stanowska, J. Janowski (red.), *Starzenie się z godnością*. Lublin: Wydawnictwo KUL.
- Szymańska M. (2013), *Miłość wychowawcza*. W: Z. Struzik, D. Żukowska-Gardzińska (red.), *Mały słownik aksjologiczny*. Warszawa: Instytut Papieża Jana Pawła II.
- Wojtyła K. (1988), *Osoba: podmiot i wspólnota*. Ethos 2/3.
- Wojtyła K. (2000), *Osoba i czyn*. Lublin: TN KUL.

SUMMARY

Contemporary school is a subject of the process of structural and program changes. These changes imply searching for ways to build its culture. One of the elements of the school's culture is community. Building a school as a community of life, work and service for another human being, smaller and larger communities and the Homeland becomes an important task. The basic condition for the implementation of this task is axiological education and upbringing towards values. The presented material will show the axiological determinants of building a school as a community. Particular attention will be paid to axiological education and upbringing towards values in the field of human qualities as a factor determining the building a school in the community dimension.

Keywords: axiological education; upbringing towards values; value; community